

Сапар

ЗАҢ АЗАМАТТАР ҚҰҚЫҒЫНЫҢ САҚТАЛУЫНА КЕПІЛДІК БЕРЕДІ

Биыл еліміз Конституциямыздың 20 жылдығын атап өтіп жағыр. Конституция – мемлекетіміздің басты заңы, барлық заңдардың негізгі материалдық қайнар көзі және елімізде қабылданған басқа заңдар, заңнамалар, нормативтік құқықтық актілер Ата Заңға қайшы келмеуі тиіс. Осыған байланысты Қазақстан Республикасы Конституциясының ең жоғары заңдылық күші бар және республиканың бүкіл аумағында ол тікелей қолданылады (4.2-бап).

Азаматтық, еңбек, әкімшілік, қылмыстық, тағы басқа заңдардың негізгі қағидалары мен заңдылық мазмұны Конституцияда тікелей көрініс тапқан. Мысалы, Қазақстан Республикасы Конституциясында қылмыстық заңдарға байланысты көптеген маңызды әрі мәнді құқықтық нормалар тікелей көрсетілген. Өйткені, тәуелсіз Қазақстан мемлекетінің басты міндеттерінің бірі – өз азаматтарының бостандықтары мен заңды құқықтарын барынша қорғау болып табылады. Қазақстан мемлекеті адам құқықтары жөніндегі халықаралық нормаларды толық қуаттай отырып, оны бұлжытпай жүзеге асыруға толық кепілдік береді. Оның айғағы азаматтардың саяси, еңбек, әлеуметтік және басқа да құқықтарының Қазақстан Республикасының Конституциясында толық, жан-жақты көрініс табуынан байқалады.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 1-бабында ең қымбат қазына – адам және оның өмірі, құқықтары мен бостандықтары деп белгіленген. Конституция

құқықтар мен бостандықтар теңдігіне кепілдік беріледі (14-баптың 2-тармағы).

Конституцияда адам және азаматтық туралы арнайы тарау бар. Азаматтық құқық пен бостандыққа, саяси құқықтар мен бостандықтарға, экономикалық және әлеуметтік құқықтарға Қазақстан Республикасы Конституциясында ерекше мән беріледі. Конституцияда жария етілген азаматтардың осындай құқықтары мен бостандықтарын қорғауды қылмыстық заң өзінің басты міндеттерінің бірі деп санайды (1-бап).

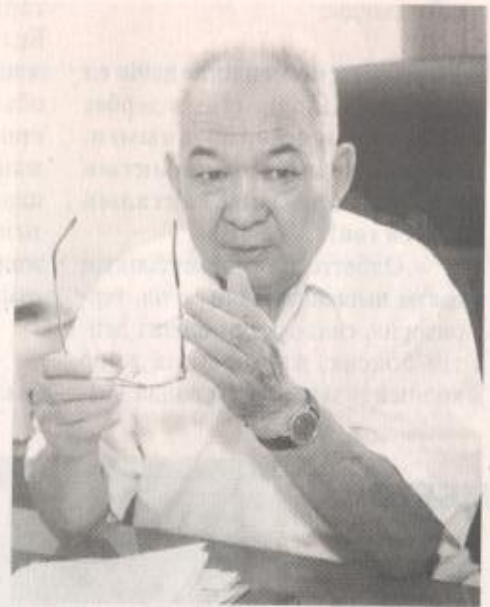
Азаматтардың саяси, әлеуметтік және басқа да құқықтарына қарсы қылмыстық жауаптылық нормалары Қылмыстық кодекстің төртінші тарауында көрсетілген. Бұл қылмыстық заң нормалары азаматтардың конституциялық осы құқықтары мен бостандықтарын қорғауда аса маңызды рөл атқарады. Қылмыстық құқық бұзушылықтың тікелей объектісі Қазақстан Республикасы Конституциясы 14-бабының 1-тармағында көрсетілген тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүлктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, панымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды деген қағида болып табылады.

Қылмыстық құқық бұзушылықтың қосымша тікелей объектісі адамдардың денсаулығы немесе бостандығы болуы мүмкін. Қылмыстық құқық бұзушылықтың жәбірленушісі конституциялық тең құқықтылығы

орын алған уақыттан бастап аяқталған деп танылады. Субъективтік жағынан алғанда аталған қылмыстық құқық бұзушылықтың тек тікелей қасақаналықпен істеледі. Кінәлі адам азаматтық (адамның) конституциялық тең құқықтарын бұзатынын сезеді және де заңда (145-баптың 1-тармағы) көрсетілген белгілер бойынша оны жүзеге асыруды тілейді. Қылмыстық ниет адамның құқығын ұлтына, тіліне, дініне немесе басқадай белгілеріне байланысты олардың конституциялық тең құқықтылығын бұзу болып табылады.

Қылмыстық құқық бұзушылық субъектісі 16-ға толған кез келген адам. Адам өзінің қызмет бабын пайдалана отырып немесе қоғамдық бірлестіктің жетекшісі осы әрекеттерді жасаса, онда олар осы қылмыстың ауырлататын түрі бойынша жауаптылыққа тартылады (КК 145-бабының 2-тармағы). Көрсетілген ауырлататын қылмыс құрамының субъектісі – арнаулы (лауазымды адам немесе қоғамдық бірлестіктің жетекшісі). Олардың түсінігі КК 3-бабының 26 және 21-тармақшаларында берілген.

Журналистің заңды кәсіби қызметіне кедергі келтіру (158-бап). Қылмыстық құқық бұзушылықтың тікелей объектісі – сөз бен шығармашылық еркіндігі, қосымша тікелей объект – журналистің заңды құқықтары мен мүдделері. Қазақстан Республикасы Конституциясы 20-бабының 2-тармағына сөйкес, әркімнің заң жүйесінде тыйым салынбаған кез келген

Арықбай АҒЫБАЕВ,
заң ғылымының докторы,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-нің
профессоры, Қазақстанның еңбек
сіңірген қайраткері

Объективтік жағынан қылмыстық құқық бұзушылық журналистің заңды кәсіптік қызметіне оны ақпарат таратуға, не оны таратудан бас тартуға мәжбүрлеу арқылы кедергі жасау арқылы жүзеге асырылады. Бұл жерде қылмыстың мәжбүрлеу тәсілін қолдану арқылы іске асырылатындығы көрсетіліп отыр. Мәжбүрлеуге журналистке немесе оның жақындарына мүлктік зиян келтіремін, олар жөнінде қолайсыз мәліметтер таратамын деген бопсалау әрекеттері жатады. Кінәлі адам осындай мәжбүрлеу амалдарын қолдана отырып журналистің шындыққа сай ақпаратты таратушы қызметін қолдайтын

САҚТАЛУЫНА КЕПІЛДІК БЕРЕДІ

Биыл еліміз Конституциямыздың 20 жылдығын атап өтіп жатыр. Конституция – мемлекетіміздің басты заңы, барлық заңдардың негізгі материалдық қайнар көзі және елімізде қабылданған басқа заңдар, заңнамалар, нормативтік құқықтық актілер Ата Заңға қайшы келмеуі тиіс. Осыған байланысты Қазақстан Республикасы Конституциясының ең жоғары заңдылық күші бар және республиканың бүкіл аумағында ол тікелей қолданылады (4.2-бап).

Азаматтық, еңбек, әкімшілік, қылмыстық, тағы басқа заңдардың негізгі қағидалары мен заңдылық мазмұны Конституцияда тікелей көрініс тапқан. Мысалы, Қазақстан Республикасы Конституциясында қылмыстық заңдарға байланысты көптеген маңызды әрі мәнді құқықтық нормалар тікелей көрсетілген. Өйткені, тәуелсіз Қазақстан мемлекетінің басты міндеттерінің бірі – өз азаматтарының бостандықтары мен заңды құқықтарын барынша қорғау болып табылады. Қазақстан мемлекеті адам құқықтары жөніндегі халықаралық нормаларды толық қуаттай отырып, оны бұлжытпай жүзеге асыруға толық кепілдік береді. Оның айғағы азаматтардың саяси, еңбек, әлеуметтік және басқа да құқықтарының Қазақстан Республикасының Конституциясында толық, жан-жақты көрініс табуынан байқалады.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 1-бабында ең қымбат қазына – адам және оның өмірі, құқықтары мен бостандықтары деп белгіленген. Конституцияның 1, 2-тармағында адам құқықтары мен бостандықтары әркімге тумысынан жазылған, олар абсолютті деп танылады, олардан ешкім айыра алмайды, заңдар мен өзге де нормативтік құқықтық актілердің мазмұны мен қолданылуы осыған қарай анықталады делінген. Конституцияның 2-бөлімі адам және азамат, оның құқығы, бостандығы мен міндеттеріне тікелей арналған. Заңға сәйкес, республиканың кез келген азаматының нәсіліне, ұлтына, тіліне, әлеуметтік тегіне, дінге қозғарсына, тағы басқа да белгілеріне қарамастан

құқықтар мен бостандықтар тегіне кепілдік беріледі (14-баптың 2-тармағы).

Конституцияда адам және азаматтық туралы арнайы тарау бар. Азаматтық құқық пен бостандыққа, саяси құқықтар мен бостандықтарға, экономикалық және әлеуметтік құқықтарға Қазақстан Республикасы Конституциясында ерекше мән беріледі. Конституцияда жария етілген азаматтардың осындай құқықтары мен бостандықтарын қорғауды қылмыстық заң өзінің басты міндеттерінің бірі деп санайды (1-бап).

Азаматтардың саяси, әлеуметтік және басқа да құқықтарына қарсы қылмыстық жауаптылық нормалары Қылмыстық кодекстің төртінші тарауында көрсетілген. Бұл қылмыстық заң нормалары азаматтардың конституциялық осы құқықтары мен бостандықтарын қорғауда аса маңызды рөл атқарады. Қылмыстық құқық бұзушылықтың тікелей объектісі Қазақстан Республикасы Конституциясы 14-бабының 1-тармағында көрсетілген тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды деген қағида болып табылады.

Қылмыстық құқық бұзушылықтың қосымша тікелей объектісі адамдардың денсаулығы немесе бостандығы болуы мүмкін. Қылмыстық құқық бұзушылықтың жәбірленушісі конституциялық тең құқықтылығы заңсыз бұзылған Қазақстан Республикасының азаматтары, сондай-ақ шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар Конституцияда, заңдарда және халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдар Республикада азаматтар үшін белгіленген құқықтар мен бостандықтарды пайдаланала, сондай-ақ, міндеттер атқарады (12-баптың 4-тармағы).

Қылмыстық құқық бұзушылықтың құрамы формальдық. Ол осы заңда белгіленген тең құқықтылықтар мен бостандықтарды тікелей немесе жанама шектеу

орын алған уақыттан бастап аяқталған деп танылады. Субъективтік жағынан алғанда аталған қылмыстық құқық бұзушылықтың тек тікелей қасақаналықпен істеледі. Кінәлі адам азаматтық (адамның) конституциялық тең құқықтарын бұзатынын сезеді және де заңда (145-баптың 1-тармағы) көрсетілген белгілер бойынша оны жүзеге асыруды тілейді. Қылмыстық ниет адамның құқығын ұлтына, тіліне, дініне немесе басқадай белгілеріне байланысты олардың конституциялық тең құқықтылығын бұзу болып табылады.

Қылмыстық құқық бұзушылық субъектісі 16-ға толған кез келген адам. Адам өзінің қызмет бабын пайдалана отырып немесе қоғамдық бірлестіктің жетекшісі осы әрекеттерді жасаса, онда олар осы қылмыстың ауырлататын түрі бойынша жауаптылыққа тартылады (ҚК 145-бабының 2-тармағы). Көрсетілген ауырлататын қылмыс құрамының субъектісі – арнаулы (лауазымды адам немесе қоғамдық бірлестіктің жетекшісі). Олардың түсінігі ҚК 3-бабының 26 және 21-тармақшаларында берілген.

Журналистің заңды кәсіби қызметіне кедергі келтіру (158-бап). Қылмыстық құқық бұзушылықтың тікелей объектісі – сөз бен шығармашылық еркіндігі, қосымша тікелей объект – журналистің заңды құқықтары мен мүдделері. Қазақстан Республикасы Конституциясы 20-бабының 2-тармағына сәйкес, әркімнің заң жүзінде тыйым салынбаған кез келген тәсілмен еркін ақпарат алуға және таратуға құқығы бар делінген. Баспасөз және бұқаралық ақпарат туралы заңға сәйкес журналистің заңды кәсіптік қызметіне кедергі келтірулер үшін заңдылық, оның ішінде қылмыстық құқық бұзушылық үшін жауаптылық көзделгені көрсетілген.

Осы қылмыстың заты болып – ақпарат мәліметтері жатады. Қылмыстық құқық бұзушылық жәбірленушісі заңды кәсіби қызмет атқаратын кез келген бұқаралық ақпарат құралдарында қызмет істейтін журналист.

Арықбай АҒЫБАЕВ,
заң ғылымының докторы,
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-нің
профессоры, Қазақстанның еңбек
сіңірген қайраткері

Объективтік жағынан қылмыстық құқық бұзушылық журналистің заңды кәсіптік қызметіне оны ақпарат таратуға, не оны таратудан бас тартуға мәжбүрлеу арқылы кедергі жасау арқылы жүзеге асырылады. Бұл жерде қылмыстың мәжбүрлеу тәсілін қолдану арқылы іске асырылатындығы көрсетіліп отыр. Мәжбүрлеуге журналистке немесе оның жақындарына мүліктік зиян келтіремін, олар жөнінде қолайсыз мәліметтер таратамын деген бопсалау әрекеттері жатады. Кінәлі адам осындай мәжбүрлеу амалдарын қолдана отырып журналистің шындыққа сай ақпаратты таратуына кедергі келтіреді. Қылмыстық құқық бұзушылық формальдық құрамға жатады және ол осы мәжбүрлеу әрекеті істелген сәттен бастап, одан нәтиже болғанына немесе болмағанына қарамастан аяқталған деп танылады. Қылмыс субъективтік жағынан тек тікелей қасақаналықпен істеледі. Кінәлі адам журналисті ақпаратты таратуға немесе таратпауға мәжбүрлеп отырғанын сезеді және соны жүзеге асыруды тілейді. Мәжбүрлеу мақсаты – заңның өзінде ақпаратты таратуға немесе таратудан бас тартуға мәжбүрлеу деп көрсетілген.